

MENSENRECHTENMENS(EN)

In gesprek met John Morijn

Marloes van Noorloos & Jasper Krommendijk *

Samenvatting | In deze rubriek besteden we, aan de hand van korte interviews, aandacht aan mensen die een belangrijk deel van hun tijd besteden aan de rechten van de mens. We zullen academici en mensen 'uit de praktijk' tegenkomen, rechters en advocaten, ambtenaren en activisten. Wat houdt hen zoal bezig, en wat drijft hen?

DOI | 10.54194/NTM.28100

© Author(s); licensed under Creative Commons Attribution 4.0

Op 12 april 2026 gingen Hongaren massaal naar de stembus en behaalde Péter Magyar met zijn oppositiepartij Tisza meer dan twee derde van de parlementszetels, waarmee er na zestien jaar een einde kwam aan de macht van Victor Orbán. Een historische verkiezingsuitslag, na een periode waarin Orbán en de zijnen de democratische rechtsstaat op allerlei manieren hebben ondermijnd. Onafhankelijke rechtspraak, media, journalistiek en academische vrijheid kwamen zwaar onder vuur te liggen, evenals rechten van minderheden zoals LHBTIQ+-ers, terwijl corruptie hoogtij vierde.

Maar hoe bouw je de rechtsstaat weer op na zo'n lange periode van verval? Jasper Krommendijk en Marloes van Noorloos van de NTM-redactie spraken daarover met John Morijn, bijzonder hoogleraar recht en politiek in de internationale betrekkingen aan de Rijksuniversiteit Groningen, vice-voorzitter van het Wetenschappelijk Comité van het EU Grondrechtenagentschap en sinds 2026 collegelid van het Adviescollege Toetsing Regeldruk. Eerder was John Morijn lid van het College voor de Rechten van de Mens en van de Adviesraad Migratie en was hij werkzaam op het gebied van Europese Unie en mensenrechten bij de Ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Justitie en de Permanente Vertegenwoordiging bij de EU. Hij heeft veel geschreven over *rule of law backsliding* in Hongarije en Polen en spreekt daarover regelmatig in de media.

Wat was jouw eerste reactie toen Magyar de verkiezingen won?

'Ik zat op live TV toen de eerste prognoses kwamen. Toen heb ik gezegd, en ik voel dat nog steeds, dat ik het eigenlijk niet kon geloven. Stel je voor dat je een voetbalwedstrijd speelt van elf tegen acht en je met acht spelers toch de wedstrijd weet te winnen, terwijl het doel voor de

- Prof. dr. mr. J. Krommendijk is hoogleraar Rechten van de Mens en directeur van het Onderzoekcentrum voor Staat en Recht (SteR), Radboud Universiteit en prof. mr. dr. M. van Noorloos is hoogleraar straf- en strafprocesrecht bij het Instituut voor Strafrecht & Criminologie.

anderen ook nog veel groter is. Zozeer waren alle verkiezingsregels in het voordeel van Orbán herschreven en zozeer was bijvoorbeeld het hele medialandschap helemaal op Orbán ingericht. Ze hebben dit resultaat gegenereerd zonder gebruik te maken van klassieke media, maar puur sociale media en ontzettend veel één-op-één-gesprekken met mensen door het hele land. Als ik er nu aan terugdenk, is het eigenlijk de heruitvinding van politiek: gewoon keihard campagne voeren en mensen echt overtuigen dat jouw visie beter is, met een duidelijke focus in de campagne. Ik had dat niet voor mogelijk gehouden. Na de Poolse verkiezingen in 2023 dachten mensen dat er eenmalig een wonder was gebeurd, maar in Hongarije is dat wonder eigenlijk nog veel groter. Dat geeft wel aan hoe Hongaren ondertussen echt met de handen in het haar zaten en hoe slecht de situatie was geworden.'

Je zei eerder in de media dat het heropbouwen van de Hongaarse rechtsstaat haast een mission impossible is. Kun je uitleggen hoe dat komt?

'Het is heel moeilijk om een rechtsstaat opnieuw op te bouwen zonder die rechtsstaat zelf af te breken. Stel, je breekt alles wat in zestien jaar Orbán is opgebouwd in één keer af en begint weer vanaf nul. Een beetje hetzelfde dilemma als in Polen: sinds 2015 zijn daar veel rechters irregulier benoemd. Je zou dus in 2023 kunnen zeggen, we halen gewoon die rechters in één keer uit het systeem en we ontslaan ze en we stellen nieuwe rechters aan. Dan krijg je een soort "bring your own judiciary"-dynamiek: degene die de verkiezingen wint, neemt eigen rechters mee. Dat zou nog een veel grotere bijl aan de wortel van de machtscheiding zijn.

Het lastige is: als je de verkiezingen wint nadat een ander de rechtsstaat heeft afgebroken, ben jij verantwoordelijk: "if they broke it, you own it", en jij zal erop worden aangekeken hoe je het aanpakt. Dat moet je met beleid doen, je hebt niet dezelfde opties als je voorgangers.

Juist vanwege rechtsstatelijke overwegingen worden mensen in allerlei functies natuurlijk voor veel langere tijd benoemd, zoals rechters. In Hongarije zijn die mensen gekozen door Orbán en zij kunnen nu opereren als "veto players": alles wat wordt bedacht om iets ten goede te wijzigen, kan in principe door hen worden geblokkeerd. Maar als je hen zou ontslaan, dan zou je de wet overtreden die is bedoeld om de rechtsstaat te beschermen. Zelfs als je in Hongarije een tweederdemeerderheid hebt zoals Magyar en je dus de Grondwet zou kunnen wijzigen, krijg je te maken met "veto players" die de boel kunnen vertragen. Zoals de president, die door Orbán is benoemd. Die kan wetten tegenhouden door ze aan het Constitutioneel Hof voor te leggen als ze mogelijk strijdig zijn met de Grondwet. Dat terwijl het Constitutioneel Hof nog helemaal "vervuild" is. Dus eigenlijk wil je die rechters zo snel mogelijk vervangen, maar daarmee breek je dan zelf de Grondwet, of je moet die zodanig aanpassen dat je de hele geest van de Grondwet moet doorbreken. Het is dus een ontzettend lastig dilemma om een werkbare situatie te creëren zonder de letter en de geest van de wet te doorbreken. Het beeld bestaat soms dat je *backsliding* kan keren door de film in omgekeerde volgorde af te spelen, maar zo werkt het niet. Als er eenmaal iets is gebroken, heb je te maken met een nieuwe situatie die je moet herstellen: "you can't unscramble an egg". En het allerbelangrijkste is dat de meeste mensen in Hongarije niet op Magyar hebben gestemd omdat ze ongerust waren over de rechtsstaat, maar omdat ze ongerust waren omdat het economisch niet goed ging. Dus hij zal worden afgerekend op hele andere dingen: met de rechtsstaat ga je geen stemmen trekken.'

Eind mei 2026 heeft de Europese Commissie een akkoord gesloten met premier Magyar voor toegang tot 16 miljard euro aan bevroren EU-fondsen. Hongarije moet dan wel vóór 31 augustus 2026 aan een

lange lijst voorwaarden voldoen. Wat voor maatregelen zijn dat, en is het realistisch dat Hongarije dat op tijd kan doen?

‘Het zit ingewikkeld in elkaar, als een soort spaghetti. EU-fondsen aan Hongarije waren op drie gronden geblokkeerd, en de deadline van 31 augustus geldt eigenlijk alleen voor de eerste grond.

- 1) Het coronaherstelfonds, vanwege corruptie en gebrek aan rechterlijke onafhankelijkheid;
- 2) Het niet voldoen aan de Conditionalityverordening (2020/2092) vanwege de rechtsstatelijke problematiek, gebrek aan rechterlijke onafhankelijkheid en corruptie binnen staatsinstellingen;
- 3) Het niet voldoen aan de Verordening gemeenschappelijke bepalingen (2021/1060), vanwege het niet respecteren van het EU-Grondrechtenhandvest bij het uitgeven van EU-gelden, gelet op onder meer het gebrek aan toegang tot een onafhankelijke rechter en schendingen op het terrein van asiel en academische vrijheid.

Bij punt (3) is het lastige dat Orbán een deel van deze fondsen al heeft weten te “ontdooien” toen hij in 2023 met een strategisch wc-bezoek niet zijn veto kon inzetten en zodoende andere EU-leiders in staat heeft gesteld om toetredingsonderhandelingen met Oekraïne te starten. Hoewel de problemen met rechterlijke onafhankelijkheid verre van opgelost waren, was de Commissie akkoord dat hij het geld alsnog kreeg. Maar het Europees Parlement was het daar niet mee eens en is naar het HvJ EU gestapt, waar de zaak nu (*red: 15 juni 2026*) aanhangig is. Als het Hof het advies van de advocaat-generaal volgt, zou dat betekenen dat dat geld onrechtmatig vrij is gekomen.¹ Dan zou het rechterlijke onafhankelijkheidsprobleem toch ook al voor 31 augustus moeten worden opgelost, om de Covidfondsen vrij te geven. Het is een soort Mikadospel, waarbij je niet één stokje kunt weghalen zonder dat de rest in elkaar stort. Wat precies de deal is die Magyar nu heeft gesloten met de Commissie, is nog onduidelijk.’

Het lijkt niet heel realistisch te zijn dat de rechterlijke onafhankelijkheid in een paar maanden tijd kan worden ‘heropgebouwd’.

‘Absoluut. Het gaat dus met name om de bemensing van de hoogste gerechten, net als in Polen. In het Hooggerechtshof in Hongarije, de Kuria, is eigenlijk iedereen door Orbán benoemd. Maar stel dat wij met zijn drieën in het Hof zitten en ik ben de enige corrupte figuur. Dan gebeurde het tot op heden heel vaak dat alle politiek belangrijke zaken wonder boven wonder aan mij werden toegewezen.

Puur formeel kunnen jullie twee je dan wel onafhankelijk voelen en je ook zo gedragen, maar in de praktijk werkt dan het hele instituut niet echt meer als een rechterlijke instantie. De Commissie heeft daarom gezegd: je krijgt alleen het geld als je een *random* toewijzingsmodel maakt, maar dat is nooit echt van de grond gekomen.

En je kunt je voorstellen dat dit soort dingen doorvoeren een hele oplazer vergt. Je kan de rechters niet zomaar ontslaan, want dan krijg je weer het dilemma van tegen de Grondwet in handelen. Maar je kan je wel voorstellen dat als een aantal nieuwe mensen de leiding krijgt, dat je in elk geval corruptie een beetje kan isoleren en ervoor kan zorgen dat de niet-onafhankelij-

1 Conclusie AG Căpeta 12 februari 2026, C-225/24, ECLI:EU:C:2026:88 (*Parlement/ Commissie*).

ke rechters nooit in hun eentje aan een belangrijke zaak werken. Op die manier kan je er wel een beetje omheen werken. Maar dat kost Hongarije veel meer tijd dan die twee maanden.'

En het punt van de Raad voor de rechtspraak die voor die onafhankelijkheid in benoemingen moest zorgen, maar aan de zijlijn kwam te staan? Is dit iets wat snel terug te draaien valt?

'In Polen is dat op een gegeven moment ook gewoon opgelost. Ze hebben het verlopen van het mandaat van een heel aantal mensen in de Raad voor de rechtspraak afgewacht en recentelijk zijn er nieuwe mensen op de reguliere manier benoemd.

In Hongarije zie je bijvoorbeeld dat net als in Polen rechters heel erg werden ontmoedigd om prejudiciële vragen aan het EU-Hof van Justitie te stellen, zeker over thema's die politiek gevoelig waren zoals migratie. Zo'n rechter maakt opeens geen promotie meer binnen de rechterlijke macht en gaat dan op een gegeven moment zelf weg. Ik heb zelf ook een aantal Hongaarse rechters leren kennen die zich wel onafhankelijk opstelden en daar ook over spraken tijdens conferenties: hen werd het leven onmogelijk gemaakt en ze werden niet herbenoemd. Ik denk dat het wantrouwen echt heel diep zit. Dat kun je niet van de ene op de andere dag veranderen. Een belangrijk verschil tussen Hongarije en Polen is wel dat er zo'n overweldigende meerderheid van Hongaren voor verandering heeft gekozen. In Polen heeft Tusk een coalitie gesmeed van partijen die eigenlijk collectief de verkiezingen hadden verloren. Dat scenario heb je in Hongarije niet, dus er zit veel meer volkswil achter verandering. Dat kan veel steun geven aan mensen die Hongarije in de goede richting willen veranderen.'

Je had het al over de media en over het academische landschap. Waar moet je beginnen om dat weer op te bouwen, nadat die zo om zeep is geholpen?

'Een onderschat element dat autocratisering binnen EU-landen kan bevorderen, is dat mensen makkelijk in een ander EU-land kunnen gaan werken. Heel veel getalenteerde wetenschappers werken al lang niet meer in Hongarije. Dat is dus de eerste uitdaging: hoe krijgen ze die weer terug? Daarnaast heb je te maken met propagandamachines waar veel overheidsgeld in zat, zoals het Matthias Corvinus Collegium (MCC), een soort communicatie-afdeling van de regering-Orbán vermomd als denktank. Daarvoor kun je gewoon wetgeving maken zodat er geen geld meer heen gaat. Maar het is veel moeilijker om de universiteiten zoals die nu bestaan en die dus heel erg zijn uitgehold, zowel qua talent als qua geld, weer een beetje een levenslijn te geven. Je moet beginnen met het aanpassen van de bestuursstructuur om de universiteiten weer echt in het publieke belang te laten functioneren, die onder andere aanleiding heeft gegeven om geld stop te zetten onder de rechtsstaatverordening. Dat heeft Magyar al aangekondigd. Wat ik zelf ontzettend belangrijk vind, is dat er weer Erasmus-uitwisselingen kunnen plaatsvinden, want één van de ontzettende slechte bijeffecten van deze hele episode is dat Hongaarse studenten niet meer op uitwisseling konden. Dat kan vrij makkelijk worden hersteld.

Eén van de dingen die me het meest is bijgebleven is dat een Poolse rechter tegen mij zei: we hebben te maken met een 10-80-10-probleem. Als je een democratie ontmantelt, heb je zo'n 10% van de mensen die vóór zo'n afbraak is en er zelfs gebruik van maakt door bijvoorbeeld sneller carrière te maken, dan zo'n 10% van de mensen die zich actief verzet tegen ontmanteling, maar ook 80% die zijn mond niet opentrekt, de *bystanders*. Die denkt aan de hypotheek en het betalen van het collegegeld van de kinderen. Die heb je natuurlijk in elke overheidsinstantie, ook in Hongarije: er zijn best een hoop mensen geweest die zich strategisch ambivalent hebben

opgesteld. Wat doe je dan: ga je hen dan toch op dit moment aanspreken op het feit dat ze zich niet actief hebben ingezet, en hen bijvoorbeeld overslaan bij promoties? Dat is echt een heel ingewikkelde vraag en ik kan me voorstellen dat daar nog best een hoop spanning over kan ontstaan.'

Je was tot je benoeming bij het Adviescollege Toetsing Regeldruk actief voor The Good Lobby Profs. Een concrete zaak waar je aan hebt gewerkt (MEDEL e.a.) gaat over het ontgooien van coronafondsen voor Polen door de Raad van Ministers, die eerder waren bevroren vanwege zorgen over de rechterlijke onafhankelijkheid. Verschillende rechtshulporganisaties waaronder MEDEL, stapten naar de Europese rechter. Na een voor velen teleurstellende uitspraak van het Gerecht stelden deze organisaties hoger beroep in.² De Grote Kamer van het HvJ EU komt wellicht dit jaar met een uitspraak. Kan je iets meer vertellen over jouw betrokkenheid?

'Het bestuderen van (her)democratisering heeft een specifiek Europeesrechtelijk aspect: nationale populistische partijen hebben nooit de volledige controle over het systeem waarin ze functioneren, want zij hebben niet op dezelfde manier controle over deze Europese dimensies. Dus je ziet dat met name strategisch procederen op Europees niveau vaak ontzettend nuttig kan zijn. Als je nog een onafhankelijke rechter bent in Polen of een zaak kunt aanspannen in Straatsburg, kan zo'n procedure op de langere termijn een heel belangrijke normerende functie hebben.

De MEDEL-zaak ontstond als volgt: op een gegeven moment stelde de Commissie eisen voor het ontgooien van corona-fondsen die ook betrekking hadden op rechterlijke onafhankelijkheid, en waarvan de vraag was: staan die rechtsstatelijke eisen niet als zodanig op gespannen voet met HvJ EU rechtspraak die juist veel strenger lijkt.

Toen werd de juridische vraag: kan de Europese Commissie dat geld aan feitelijk lichtere voorwaarden koppelen en daarmee de bindende kracht van HvJ EU uitspraken onderhandelbaar maken? Wij als wetenschappers vonden van niet, maar we merkten ook dat ook een aantal Poolse rechters daar heel ontevreden over was. Toen hebben vier rechtshulporganisaties de handen ineengeslagen om zowel de Europese Commissie als de Raad van Ministers voor het HvJ EU te slepen met de vraag: hoe werkt die coronafonds-conditionaliteit precies, en hoe ver gaat de discretionaire bevoegdheid van de Europese Commissie om daar zelf in een besluit in te nemen als dat ook raakt aan bindende rechtspraak van het Luxemburgse Hof over rechterlijke onafhankelijkheid? Een belangrijke constitutionele voorvraag is of een rechtshulpkoepel überhaupt *standing* heeft. Als individu kun je niet zomaar een zaak voor het HvJ EU beginnen, maar zijn rechters gewone individuen?

De rechtshulporganisaties zijn door het Gerecht niet-ontvankelijk verklaard, en dat gebeurde op een moment dat Tusk aan de macht was gekomen en er dus hoop was dat de boel makkelijker zou kunnen worden opgelost in Warschau; toen zijn de rechters in hoger beroep gegaan. Met een aantal collega's van de The Good Lobby Profs hebben we die rechtshulporganisaties vanaf het begin geholpen. Dat wil ik niet groter maken dan het is: de rechters zelf zitten achter die zaak. Wij hebben wel onze denkkracht aangeboden en onze strategische kennis van hoe je zo'n zaak aanpakt.

² Gerecht (GK) 4 juni 224, T-530/22 tot en met T-533/22, ECLI:EU:T:2024:363 (MEDEL e.a./Raad).

Als je zoiets doet als wetenschapper wordt dat vaak in de sleutel geplaatst van *scholactivism*, hè? Dus dat je als op een bepaalde manier je rollen vermengt als wetenschapper en ‘advocaat’/activist. Wat ontzettend belangrijk is, is dat je met name als jurist bedreven bent in wat ik de taal van de macht heb genoemd. Populisten gebruiken ook het recht om hun gelijk te halen, daar moet je niet naïef over zijn. Je kunt het recht dan ook gebruiken om de boel juist te beschermen.

Scholactivism is wat mij betreft een beetje een problematische termen in die zin dat ik me altijd afvraag: tegenover welke realiteit zou dat dan komen te staan? *Scholpassivism*? Je moet natuurlijk zorgen dat de manier waarop je je wetenschappelijke input geeft, zuiver blijft en dat je niet tegelijkertijd meerdere petten op hebt. Het is duidelijk dat wij meer achter de schermen opereren in deze zaak, terwijl rechters zelf hebben besloten om naar de rechter te stappen. Een wonderlijke gang van zaken, dat de rechter naar de rechter gaat om zijn gelijk te krijgen.’

Wat verwacht je van die zaak?

‘De advocaat-generaal heeft advies uitgebracht en dat is erg langs de lijn van hoe wij de zaak graag besloten zouden zien worden.’³

Wat er verder veranderd is, is dat er vorig jaar een verkiezing is geweest voor het presidentschap in Polen. De president van de populistische partij PiS, Nawrocki, blokkeert daardoor veel wetgeving van Tusk die juist de boel wil verbeteren voor Poolse rechters.

Als wetenschapper weet ik dat je een rechterlijke uitspraak niet moet of kunt voorspellen. Er spelen meer overwegingen dan puur juridische afwegingen voor de rechters in Luxemburg. Als ze er juridisch naar kijken, dan denk ik zoals de advocaat-generaal dat heeft gedaan. Die vindt dat de discretionaire bevoegdheid van de Commissie niet ongelimiteerd is. Maar ze zullen ook iets heel principieels moeten zeggen over *standing* van rechterskoepels: wie kan er een zaak aanbrengen?

Een aantal specifiek aanwijsbare rechters had in Polen problemen, want die konden niet werken. Maar dat zijn niet de mensen die deze zaak hebben aangespannen, want die zaak is vanuit het collectief. De dreiging die voor enkele specifieke rechters gold, geldt die ook voor hele beroepsgroepen? Is een rechter zo’n specifiek soort individu in de Europese rechtsorde dat alles wat een rechter individueel raakt, een collectief effect heeft op alle rechters? Immers, 95 procent van al het recht in de Europese Unie moet decentraal worden nageleefd en wat er met een rechter in Polen gebeurt raakt ook rechters elders. Dat zou een revolutie van een uitspraak zijn, een constitutioneel statement, omdat zo’n uitspraak daarmee veel krachtiger verankert wat de rol van rechters is.’

Iets heel anders: je bent bezig met een nieuw boek over voetbal en democratie: FC Democratie. Kan je iets meer vertellen over de reden van het schrijven van dit boek? Wat is de voornaamste boodschap?

‘Voor NTM-lezers sta ik een beetje te *preachen for the converted*. Ik hoef niet meer te gaan uitleggen wat de belangen zijn, wat het gevoel van urgentie is. Maar ik ben mij, juist door veel media-optredens te doen, gaan realiseren dat de urgentie die al onze lezers voelen niet zo breed wordt gevoeld. Ik was heel erg op zoek naar een andere taal. Bovendien ben ik een “glas halfvol”-

3 Conclusie AG Čapeta 16 april 2026, C-555/24 P, ECLI:EU:C:2026:304 (*MEDEL e.a./Raad*).

denker en ik geloof heel erg in de zwijgende meerderheid. Die zouden zich wel degelijk zorgen maken als we deze conversatie zouden kunnen hebben in een taal die intuïtief is voor een veel bredere groep dan alleen mensen die praten in het juridische. Het idee voor dit boek ontstond eigenlijk in de Kuip. Ik hou erg van voetbal, dus ik ga vaak naar Feyenoord kijken. Ik moest de dag erop een interview geven aan Radio 1 over de rechtsstaat in Nederland. En toen dacht ik: eigenlijk is het heel vreemd dat morgen van de vijftigduizend mensen die om me heen staan er maar tien naar de radio gaan luisteren. Terwijl alle vijftigduizend mensen heel goed zouden kunnen invoelen waarom ik de urgentie voel. Als ik het maar op een andere manier uitleg, namelijk: iedereen hier begrijpt dat je een scheidsrechter nodig hebt om het geen totale chaos te laten worden op het veld. Iedereen begrijpt dat dat je spelregels nodig hebt om de boel een beetje in goede baan te leiden, dat je die op dezelfde manier op de beide partijen moet toepassen en dat de doelen aan alle beide kanten even groot moeten zijn. Dat je de spelregels niet halverwege het seizoen kan veranderen.

Dus toen het bij dat interview over de rechtsstaatverklaring van het kabinet ging, heb ik gezegd: stel je nou even voor dat aan het begin van het seizoen 18 eredivisieclubs een gemeenschappelijk persbericht uitbrengen en zeggen: ook dit jaar houden we ons aan de spelregels. Elke voetbalfan zou dat volstrekt absurd vinden. Dus ik merkte dat ik door het op die manier uit te leggen in een totaal ander register ging communiceren.

Wat ontzettend nuttig is geweest, is om me te confronteren met de hele simpele vraag: waar geloof ik eigenlijk in? Want je kan namelijk heel makkelijk het gevoel hebben dat iets fout gaat en je kan zelfs onder woorden brengen wat er fout gaat, maar je kan het pas goed gaan verdedigen als je ook onder woorden kan brengen waarom dat zo is en wat het bredere plaatje is. Als ik over de rechtsstaat praat in de media, merk ik dat veel mensen denken dat ik een inhoudelijke status quo aan het verdedigen ben. Omdat juist de oppositie nu de rechtsstaat aanvalt. Het ligt aan die rechters, daarom zitten we vast qua migratie en krijgen we klimaatonzin over ons heen, althans dat zeggen ze. Terwijl het hele idee van de rechtsstaat is dat je de basisstructuur verdedigt, en dat we op een hele felle manier van mening kunnen verschillen over of we meer aandacht moeten besteden aan klimaat of aan migratie of aan huisvesting. Dat is de hele essentie van het spel van democratie. Dus ik merk dat je het verdedigen van de rechtsstaat ook een beetje moet bevrijden van de politiek van het moment. Dat is de exercitie die ik aan het doen ben. Ik beleef er heel veel plezier aan, maar tegelijkertijd is het met enige afstand het moeilijkste wat ik ooit heb gedaan. Het boek schrijf ik voor een heel ander publiek, dus het is ook heel erg lastig om het element van puur van fan tot fan spreken op een goede manier vast te houden en niet alsnog een soort gezagsargument erin te brengen.'

Welke rol spelen mensenrechten daarin? Er klinkt weleens kritiek dat de uitleg van mensenrechten misschien te breed is geworden, dat het mensenrechtendebat zich op te veel onderwerpen is gaan richten. Hoe leg je dat dan uit in termen van een basisstructuur, basisregels en spelverdeling?

'Mensenrechten komen op allerlei verschillende manieren terug in het boek. Zo heb ik het over (sociale) media en vrijheid van meningsuiting, over het tegengaan van racisme, over het bevorderen van gelijke behandeling enzovoort. Ik zie democratie en rechtsstaat als onlosmakelijk aan elkaar gekoppeld. Nou, dan heb je natuurlijk te maken met meerderheidsbesluitvorming met inachtneming van de minimumbelangen van anderen. Het is wel iets waar ik over aan het nadenken ben, of we niet gaandeweg te veel onder die koepel van mensenrechten zijn gaan

brengen, ook al is dat vaak heel goed bedoeld. Soms zou het kunnen zijn dat het mensenrechtelijk toezicht te veel het politieke speelveld aan het oplopen is en daarmee wordt dat speelveld misschien wel kleiner dan het bedoeld is. Dan is de vraag hoe ver onafhankelijke toezichthouders moeten gaan: moeten die zich meer dienend opstellen in plaats van zichzelf in het politieke debat te mengen op zo'n manier dat het als een politieke interventie kan worden gezien? Ik weet niet op welke manier je dat goed zou kunnen scheiden, hoor.'

Sinds begin dit jaar werk je bij het Adviescollege toetsing regeldruk. Bevalt dat? Houd je je vanuit die functie ook bezig met mensenrechten?

'Bij het Adviescollege toetsing regeldruk ligt de focus op het tegengaan van regeldruk en administratieve lasten. Veel mensen waren oprecht verbaasd: hoe kan je nou met zo'n mensenrechtenprofiel daar terecht willen? Ik zie juist veel verbanden op allerlei verschillende manieren. Allereerst denk ik dat een belangrijk deel van de voedingsbodem voor populistische politiek zit in onuitvoerbare wet- en regelgeving. Wat het Adviescollege toetst aan regeldruk gebeurt volgens dezelfde methode als de Raad van State. Welk probleem zijn we hier nou precies aan het oplossen en heb je daar wet- en regelgeving voor nodig? Dat sluit ook aan bij toen ik nog mensenrechtelijke toetsing deed bij de mensenrechtenclub van Binnenlandse Zaken, directie Constitutionele Zaken en Wetgeving.

Het tweede wat heel interessant is bij het werk bij het Adviescollege is de samenhang tussen het Europese en het nationale niveau. Wij kijken onder andere naar BNC-fiches. Dus we zijn al betrokken bij de beoordeling van nieuwe voorstellen van de Europese Commissie en je ziet de samenhang waar vaak allerlei nationale zaken uit ontstaan.

Als juridische geek vind ik het ook fantastisch om alle wet- en regelgeving hier te zien langskomen en vanuit het perspectief van regeldruk te kunnen bijdragen aan verbetering. Dat zijn verrassend genoeg vaak heel vergelijkbare vragen als bij mensenrechten: nut, noodzaak en proportionaliteit, eigenlijk algemene vragen over wetgevingskwaliteit.'

Tot slot. Heb je op basis van al jouw werkzaamheden in verschillende hoedanigheden advies over het gebruik van mensenrechten in lobby en het voeren van rechtszaken?

'Misschien een heel contra-intuïtief antwoord, maar ik denk dat het voor elke mensenrechtenverdediger in Nederland ontzettend nuttig is om eens drie maanden te proberen uit te leggen waar je in gelooft zonder het woord mensenrechten te gebruiken.

Bijvoorbeeld: wat wil ik precies verdedigen aan privacy, zonder gelijk artikel 7 en 8 Handvest en artikel 8 EVRM te noemen. Ik merk vaak dat het veel beter werkt om in beelden te spreken en in metaforen. Om goed uit te leggen wat de achterliggende gedachte is en dat op een goede manier te communiceren. Als je zegt: het moet nou eenmaal van de wet, want... dan is dat in feite een gezagsargument. Ik denk dat het huidige tijdsgewricht ons leert dat gezagsargumenten minder en minder gezaghebbend blijken. We moeten ons arsenaal als mensenrechtenverdedigers verbreden door betere communicators te worden.'